

Laatdienst: 1 april 2012
 Kapelkerk, Laat 80, Alkmaar
 Voorganger: Jan Tulp
 Serie: Gevangen in vrijheid
 Thema: Ken je mij Wie ken je dan?
 Tekst: Psalm139

Bij de haven van West Terschelling staat een wachthuisje, het wakend oog.
 In de gevel van dat huisje is een steen aangebracht waarop dat oog is afgebeeld.
 Elke keer als ik op het eiland ben kan ik er niet zomaar aan voorbij gaan.
 Ik weet dat het oog is aangebracht om bij de zeevaarders, de vissers en hun families de hoop levend te houden dat ze niet aan het lot waren overgeleverd, maar dat een hogere macht, God over hen waakte.
 Maar bij dat oog komt ook steeds de beklemmende herinnering boven aan die meester op de lagere school die als hij de klas even verliet zei: denk erom God ziet alles.....

Ik denk dat in deze ruimte veel mensen zitten die in hun bagage zo'n alziend oog meedragen. Zo'n oog dat je voortdurend in de gaten houdt en corrigeert. Zo'n oog dat je je eigen vrijheid om te kiezen afneemt. Een soort über-ich dat vermoed als de stem van een dominante vader, een overbezorgde moeder of een belerende dominee zich steeds meldt als er keuzes gedaan moeten worden. Niet meer een wakend oog – zoals bij de vissers op Terschelling – maar een alziend oog, dat zich tussen jou en je keuzevrijheid wil indringen.

In onze dagen nog, in de 60-er jaren van de vorige eeuw, werd cultureel stevig afgerekend met dit alziend oog. Geen macht meer boven me; ik doe het zelf. Zelfbeschikking en autonomie werden woorden die de nieuw verworven vrijheid typeerden. Tot vandaag de dag...
 Maar ook lijkt de nieuw verworven vrijheid eenzamer te maken. Het begint erop te lijken dat het "ik" het centrum is geworden van het universum en de ander niet meer nodig heeft.
 De 'ander' lijkt zelfs meer en meer buiten beeld te raken. Hooguit wordt hij of zij drager gemaakt van

alles dat het 'ik' ongemakkelijk maakt: zondebok, vluchteling, vreemde, Pool.

Ongemak dus. En het ongemak hebben jullie dit seizoen gethematiseerd onder de titel "de rafelranden van de vrijheid". Wat is vrijheid....

*Eeuwige, U kent mij, u doorgrondt mij
 u weet het als ik zit of sta,
 u doorziet van verre mijn gedachten*

Revolutionaire woorden in een tijd waarin hoog wordt opgegeven van autonomie. Het zijn woorden die ervan uitgaan dat de mens zichzelf niet genoeg is. De psalm die we lezen geeft lucht aan een eenzame die beseft dat hij het alleen niet kan. Dat hij is aangewezen op de ander. Het hangt samen met het diepe besef dat in je ziel als het ware een leegte is ingeschapen die verlangt naar vervulling. Je bent niet eerder ik dan wanneer die leegte vervuld wordt. De deur waarlangs de vervulling komt is de ander.

De liederen die jullie maandelijks zingen leven van dit besef. Het zijn liederen van verlangen. Verlangen naar de bron. Verlangen dat je gekend en bemind wordt. Verlangen naar een ander die je heel maakt. En weten dat jij degene bent die er net zo voor de ander is. Die bij de ander wakker roept wie hij of zij is en de ander zo in zijn of haar kracht brengt.

In de psalm die we lezen ligt dat verlangen onder elk woord, onder elke zin. Het is een heel intiem gedicht. Het is niet bestemd voor de reality-cultuur waaronder media gebukt gaan. Het gaat om de haarvaatjes van het bestaan.

Het maakt ook heel kwetsbaar. Want je wilt het liefst gekend worden in het meest positieve beeld dat je van jezelf zou kunnen maken. Maar dit kennen gaat verder: het is ook het kennen van je schaduwzijde, die kant die je het liefste zelf niet onder ogen ziet, maar die er wel is. Daar zijn ogen voor nodig die verder kijken dan de alledaagse blik, ogen die kijken voorbij je schaamte, voorbij je schuld, voorbij je tekort, ogen die je openen naar het mysterie van het bestaan, dat we bij gebrek aan beter God noemen, of liefde.... Die liefde komt van een kant die je zelf nog niet kent en brengt je bij je identiteit, bij wie je bent: iemand die liefde waard is die vriendschap mag ontvangen.

Deze psalm zet een mensbeeld op zijn kop. Wat jou en mij tot mens maakt is dan niet in de eerste plaats wat ik kan of wat ik weet. Niet mijn competenties maken mij tot mens, zelfstandig, autonoom en sterk. Nee, misschien ben ik wel mens vanwege de ruimte die ik krijg om vriendschap te ontvangen.

Een van onze tafelgebeden bezingt ditzelfde: "Gij die weet wat in mensen omgaat aan domheid drift plezier onzekerheid, gij die ons denken peilt en ieder woord naar waarheid schat en wat onzegbaar is onmiddellijk verstaat....." Als je de woorden zingt vanuit de gedachte van het alziende oog, het autoritaire en oordelende oog, dan kun je het beter laten. Als je het zingt vanuit het verlangen gekend te worden zoals je bent is het zeer troostend.

Goed, zeiden we in de voorbereidingsgroep, maar wat moeten die harde woorden dan in die psalm:

*God, breng de zondaars om. Ze spreken kwaadaardig over u,
 uw vijanden misbruiken je naam. Zou ik niet haten die u haten.
 Ik haat hen zo fel als ik haten kan,
 ze zijn mijn vijand geworden...*

Het is of de psalmist vanuit wat hij even daarvoor gezegd heeft ineens denkt aan die mensen die maar niet uit hun zelfvoldane koker komen, sterker: die haat tot hun drijfveer hebben gemaakt, die de ander kleineren. Hij schrikt van zijn eigen woorden. Alsof hij deze schaduwzijde niet bij zichzelf had verwacht. En hij vervolgt:

*Doorgrond mij en ken mijn hart,
 peil me, weet wat me kwelt.
 Zie of ik geen verkeerde weg ga.*

Daarmee zet hij zet de deur open naar zijn meest kwetsbare ik, het ik dat uit zelfbescherming anderen veroordeelt. Waar bijna niet bij te komen is.

De schaduwkant van jezelf. Maar ook dat mag gekend worden.

Straks zingt Henk een lied dat Oosterhuis bij deze psalm maakte: ken je mij, wie ben ik dan. Weet jij mij beter dan ik? In dat lied komt ook die schaduwkant naar voren. In een toelichting op zijn lied zegt Oosterhuis: het lied gaat over een diep verlangen "dat er ooit iemand zal zijn die voor je gaat zoals je bent. Die je kent, in je gêne en schamelheid, als je van het podium afkomt. Die je ook goed vindt, mooi zelfs, zonder make-up en opgeklopt haar – en ook nog als je stem versleten is. 'Zou dat niet veel te veel waar zijn?'"

In mijn werk als geestelijk verzorger in de psychiatrie ontmoette ik ook Jan Wilhelm. Door veel medicijngebruik zag hij er wat morsig uit, en hij kon vreselijk in de war zijn, maar je wist dat je in hem met een heer te maken had. Eens zaten we met een groep in een ruimte waar prachtige zwart-wit-foto's van mensen uit de psychiatrie geëxposeerd waren.

Tussen al die foto's hing ook de foto van een klein meisje. Twee heldere ogen keken je vanaf die foto aan. Jan Wilhelm zat recht tegenover die foto en zei "zij bespiedt me..." Ik zei "ze bespiedt U?" "Ja", zei hij, "maar het rare is dat het geen kwaad doet. Ik vind het niet erg."

Het groeps gesprek ging vervolgens over iets anders, maar dan interrumpeert Jan Wilhelm:

"Vorige week moest ik een fotorolletje wegbrengen naar de fotohandel. Toen ik daar was en van de fiets afstapte was daar een jonge vrouw met haar dochtertje in een wandelwagentje. Het dochtertje keek naar me en begon te huilen, angstig te huilen. Ik zei tegen de moeder "is uw kind bang voor mij?". "Welnee" zei de moeder, "hoe kan mijn kind nou bang zijn voor U" En nou denk ik dat dat kind mijn verdriet heeft gezien. Ook het verdriet dat ik nog niet ken."

Een ontroerend verhaal over zien. Jan Wilhelm wist hoe mensen vaak naar zogenaamde patiënten kijken. Toen het kind begon te huilen was hij even bang dat het kind ook op die manier keek. Maar de moeder zei: hoe kan mijn kind nou bang zijn voor U. Dat maakte de weg vrij naar een diepere laag: het kind heeft mijn verdriet gezien. Ook het verdriet dat ik nog niet ken. Jan Wilhelm zag in de ogen van het kind die van de Eeuwige, van God zelf, van wie bekend is dat die vol is van mededogen. En hij werd getroost.

Zo leren kijken, elke dag opnieuw zo leren kijken, daarvan ga je leven, daarvan wordt je mens, weerloos vrij.

illustratie: Armando, De Ladder